Några märkligare skalbaggsarter vid en sommaröversvämning på öländsk alvarmark

Av

Thure Palm

Senare delen av sommaren 1960 var i södra Sverige och även annorstädes i landet ovanligt regnig. Ej sällan noterades nederbördsmängder under ett dygn på 50 mm eller ännu mera, vilket på låglänta marker förorsakade översvämningar. När förf. i slutet av juli anträdde en månadslång resa till Öland och Skåne för studium av skalbaggslarver, speciellt i marken, och regnandet fortsatte, blev det nödvändigt att i viss mån lägga om den vanliga insamlingstekniken. Helt naturligt riktades uppmärksamheten på översvämmade områden med en mer eller mindre särpräglad och undersökningsvärd fauna, där under gynnsamma förhållanden goda fångster borde kunna göras både av larver och fullbildade skalbaggar. Så hade jag turen att anlända till Öland den 27/7, just efter det att alvarmarkerna dränkts av en veritabel syndaflod, och en vecka senare till Skåne, där jag fick tillfälle bevittna följderna av de katastrofala regnen (på ett par platser upp till 200 mm under ett enda dygn!) i Simrishamnstrakten.

På Greby alvar (mellersta Öland) utvaldes för undersökning en bortåt ett hektar stor »insjö», som uppstått i områdets sydvästra del (fig. 1). Den dränkta marken utgjordes av något tuvig gräs- och örtklädd alvarmark, ganska myllrik ehuru samtidigt rätt grund, vid kanterna bevuxen med enar och lövbuskar (slån, hagtorn, vildros m.fl.). Möjligen fanns i områdets centrala parti en permanent, mindre vattensamling, som efter regnen dock blivit oerhört förstorad. Någon egentlig driftrand hade ej bildats, men i den södra kantens lugna vikar flöt på vattnet ett tunt skikt av gräs- och örtrester, mossa, enbarr och gammal ko- och hästspillning. En närmare undersökning ådagalade, att det också innehöll ansenliga mängder insekter, de flesta ännu vid liv. Det flytande driftmaterialet skummades av med vattenhåv, kramades ur något på vatten och inneslöts i linnepåsar. Efter någon dag hade det torkat ut så pass mycket, att det kunde vittjas på insekter. Många av dessa kröpo på tygpåsarnas väggar och kunde där i hundratal plockas direkt. Vittjningen av de cirka 8 liter driftmaterial som hopsamlats blev ett tidsödande arbete; den tog ett tiotal timmar i anspråk, medan för skumningen åtgått blott en bråkdel av denna tid.

I detta sammanhang bör kanske framhållas, att insamling av insekter vid sommaröversvämningar måste bedrivas annorlunda än vid högvatten tidigt på våren. I det senare fallet är lufttemperaturen och insekternas aktivitet

Fig. 1. Überschwemmtes Gebiet auf öländischem Alvar-Boden bei Greby. 28/7 1960. Phot. Th. Palm.

vanligen så låga, att djuren långa tider uppehålla sig i de driftränder, som bildats vid stränderna av älvar och sjöar. På sommaren håller sig temperaturen — åtminstone under viss del av dagen — kanske vid 15 à 20 grader eller stiger till ännu högre tal; då äro insekterna långt mera aktiva och lämna det våta elementet, föremål i vattnet där de kunna klamra sig fast eller stranden vid första lämpliga tillfälle. Detta illustrerades på ett mycket åskådligt sätt vid de undersökningar jag gjorde på Öland (och senare i Skåne). Endast under relativt kort tid efter ett slagregn var det utsikt att finna nämnvärt av de djur, som råkat i sjönöd genom översvämningen. Även på Stora Alvaret fanns i slutet av juli stora översvämningar, men då jag ej hade tillfälle att omedelbart efter regnen undersöka dem utan först flera dagar senare, var det för sent. Djuren hade redan hunnit bege sig av. Såsom bilderna visa stodo vid Greby många buskar och växttuvor på det översvämmade området och höjde sig ett stycke över vattnet. Intill dessa hinder hade samlats betydande mängder driftmaterial, som vid mitt besök dock redan var nästan tomt på insekter. Förutsättningarna för en rikligare fångst av insekter i samband med sommaröversvämningar på ett område som det skildrade äro följaktligen, att regnet plötsligt dränkt insektbebodda marker, att dagstemperaturen under tiden närmast därefter varit måttlig eller låg, att det blåst så mycket att driftmaterialet och insekterna samlats i en koncentrerad zon vid någon av vattensamlingens kanter och slutligen att avskumningen av driftmaterialet skett snarast möjligt.

Den tillvaratagna kvantiteten driftmaterial innehöll mer än 200 olika arter skalbaggar och skalbaggslarver, många av dem i stort individantal, och därtill en stor mängd andra insekter, särskilt myror och skinnbaggar. Att uppräkna alla skalbaggsarter torde vara onödigt, emedan markfaunan på Greby alvar förut är ganska väl bekant. I det följande skall jag därför endast uppe-

hålla mig vid en del föga kända arter och samtidigt meddela iakttagelser av mera allmän karaktär.

Tidigare har fil. mag. Gunnar Dahlgren (Ent. Tidskr. 1952 s. 65) publicerat en lista på skalbaggar, som han tagit under liknande förhållanden på Greby alvar efter några häftiga regn i slutet av juli 1950. Denna lista innehåller många av de arter som återfanns av mig, men också åtskilliga som saknades vid min undersökning jämnt tio år senare. Å andra sidan påträffade jag ett stort antal av Dahlgren ej omnämnda arter, av vilka flera föreföllo att vara karaktärsdjur för lokalen i fråga.

Fam. *Carabidae.* — Det var rätt påfallande, att många av de jordlöpare, som utmärka Greby alvar, helt saknades i driftmaterialet eller blott förekommo i enstaka exemplar. Samma iakttagelse gjordes av Dahlgren 1950. Av stora carabider fanns endast ett par ex. av *Carabus nitens* L. En av de vanligaste mindre arterna var *Bembidion aeneum* Germ., som uppträdde i mycket stort antal och av vilken också nykläckta ex. observerades.

Fam. *Hydrophilidae.* — Av *Berosus signaticollis* Charp. påträffades ett par ex. Vattensamlingar på öländska (och gotländska) alvarmarker torde nog vara de säkraste svenska lokalerna för denna exklusiva art. Däremot kunde jag ej återfinna *Hydrous piceus* L., som sommaren 1959 i åtskilliga ex. tagits i vattensamlingar (dock av annan karaktär) på Greby alvar.

Fam. *Liodidae.* — Ett 50-tal *Liodes*-ex., tillhörande arterna *Triepkei* Schm., *dubia* Kugel (den vanligaste) och *obesa* Schm., tillvaratogos. Dahlgren upptar ingen *Liodes* i sin förteckning. Sannolikt hade den översvämmade marken hyst talrika *Liodes,* ty vid insamlingen sågs då och då något exemplar flyga bort från föremål på vattenytan.

Fam. *Staphylinidae.* — Denna familj bjöd på flera överraskningar. Av släktet *Stenus* dominerade två eljest sällsynta arter, *longitarsis* Thoms. och *atratulus* Er. Den förra arten förekom i hundratals ex., och av den senare (som jag ofta eftersökt men aldrig tidigare haft kontakt med) insamlades gott och väl ett sextital. Märkvärdigt nog fanns mycket litet av andra *Stenus*-arter, t.o.m. av de eljest så vanliga *Juno* F., *clavicornis* Scop. och *boops* Ljungh. *S. longitarsis* och *atratulus* torde vara särskilt utmärkande för öländska alvarmarker. Detsamma gäller om *Astenus immaculatus* Ljungh., *Scopaeus laevigatus* Gyll. och *Philonthus punctus* Grav., som uppträdde mera sparsamt. Den lilla sällsynta aleocharinen *Calodera protensa* Mannh. tycktes ha haft ett ovanligt individrikt tillhåll på de översvämmade markerna, ty inte mindre än 25 ex. kröpo fram ur driftmaterialet. Ingen av de uppräknade kortvingarna är med i Dahlgrens lista.

Fam. *Byrrhidae.* — En speciell prägel på driftmaterialet satte de enorma mängder *Byrrhus*-larver av skilda storlekar, som av vattnet tvingats fram ur mosstäcket. De tillhörde arterna *fasciatus* Forst., *pilula* L. och möjligen också *pustulatus* Forst., ty alla tre arterna voro representerade i fullbildade ex. Av andra byrrhider togos några ex. av *Porcinolus murinus* F. och *Syncalypta setigera* Ill.

Fam. *Scarabaeidae.* — Tre intressanta representanter för denna familj hade överraskats av regnfloden, nämligen *Odontaeus armiger* Scop., *Aphodius immundus* Creutz. och *Diastictus vulneratus* Sturm.

Av den förstnämnda arten, vars biologi ännu är ofullständigt känd, erhölls 2 ♂♂ och 1 ♀. Den har hos oss aldrig anträffats i spillning utan van-

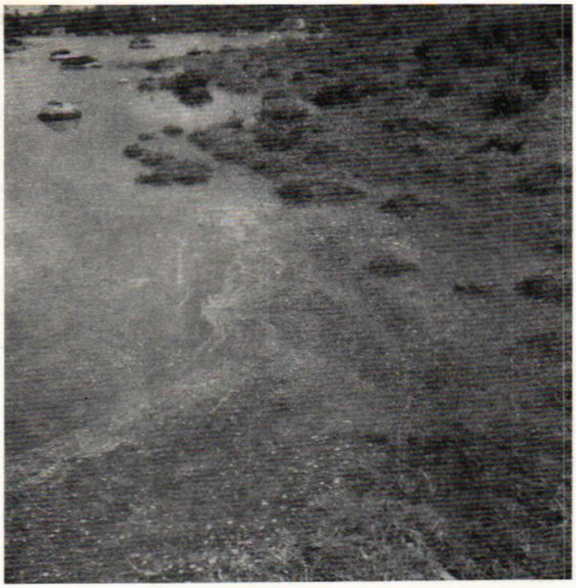

Fig. 2. Stille Bucht der Überschwemmung mit am Uferrand einer dünnen Schicht von Gras- und Kräuterresten, Moos, Wacholdernadeln und altem Rinder- und Pferdemist sowie mit grossen Mengen lebende Käfer und andere Insekten. Öland: Greby. 28/7 1960. Phot. Th. Palm.

ligen nergrävd i myllrik mark, där den möjligen kan tänkas leva av underjordiska svampar. I driftmaterialet ertappades också rena svampdjur, såsom *Pocadius ferrugineus* F. och *Lycoperdina succincta* L. Det enda svenska *Odontaeus*-ex. jag förut äger togs på ett av Ombergs gräshyggen i samband med skogsplantering den 5/5 1933, då en skogselev fann det vid grävning av en plantgrop på ett djup av minst 2 dm under markytan. De flesta svenska fynden av *Odontaeus* ha dock gjorts under slaghåvning vid solnedgången eller då skalbaggen flugit mot ljus. Så lyckades jag fånga 1 ♀ några dagar senare vid Bäckaskog i Skåne, då jag den 2/8 1960 fick följa med en fjärilsamlande vän vid nattfångst med kvicksilverlampa. Lokalen låg högst upp på ett litet berg och utgjordes av ängsmark med enar och gles lövskog. På liknande sätt lär arten upprepade gånger ha tagits på Kullaberg. Även ♀♀ dragas sålunda mot ljus.

Av *Aphodius immundus* insamlades endast ett ex. Arten är med sin förekomst på Öland av ett betydande djurgeografiskt intresse, emedan alvaret vid Greby är den enda svenska lokal, varifrån den hittills är känd. Skalbaggens egentliga utbredningsområde ligger långt söder om våra breddgrader och utgöres av steppmarker i Syd- och Mellaneuropa, södra Ryssland, Sibirien och Främre Asien. Horion (Faunistik der mitteleur. Käfer VI 1958 s. 138) betecknar arten som utpräglat termofil i Tyskland och säger, att den där uppträder mycket sporadiskt och sällsynt, flerstädes blott tidvis (under »värmeår») för att synbarligen snart försvinna igen. Han tvivlar t.o.m. på att arten i Tyskland är verkligt inhemsk och saknar än så länge säkra bevis därför. Hur förhållandena äro hos oss är svårt att avgöra, men vissa omständigheter vid de få fynd som äro gjorda tyda nog på att det på Greby alvar skulle finnas en fast, om än individfattig stam av *Aphodius immundus*. De båda första exemplaren togos nämligen i hästspillning den 16/5 1950 och

måste ha övervintrat på alvaret (Ent. Tidskr. 1951 s. 50); ett tredje fann jag på samma plats i gammal kospillning den 31/5 1960, och även det kan näppeligen ha kommit inflygande. Det vid översvämningen funna exemplaret var det fjärde kända svenska.

Diastictus vulneratus undandrar sig lätt uppmärksamhet, ty det är en särdeles trög skalbagge, som genom sin färg och sitt utseende i övrigt väl smälter in i omgivningen. Vid en noggrann genomgång av driftmaterialet kunde ett 40-tal ex. plockas fram, och sannolikt funnos ännu flera. Denna art lever inte i spillning utan förmodligen av multnande växtämnen. Hos oss anses den vara mycket sällsynt och hålla till på öppna sandmarker, helst vid havet. Skalbaggen torde uppenbarligen också vara ett alvardjur, ehuru den där under normala förhållanden är svår att hitta.

Fam. *Chrysomelidae.* — Dahlgren tog vid sin undersökning *Galeruca circumdata* Duft. talrikt och *G. pomonae* Scop. i största mängd. Av dessa arter fann jag endast den förstnämnda i ett enda ex. Däremot förekommo vid min inventering alla övriga av Dahlgren upptagna chrysomelider och åtskilliga andra. Särskilt lade man märke till det stora antalet *Chrysomela limbata* F., som på andra marker än den öländska alvaren är sällsynt.

Fam. *Curculionidae.* — Den enda anmärkningsvärda curculioniden var *Phytobius quadrinodosus* Gyll., som förekom i stor myckenhet. Däremot lyste den av Dahlgren talrikt funna *Sibinia phalerata* Stev. helt med sin frånvaro.

Självfallet råder en ganska god överensstämmelse mellan Dahlgrens och min egen fyndlista, eftersom vi utfört undersökningarna under likartade förhållanden och vid exakt samma tidpunkt på sommaren. Likväl finnas åtskilliga markanta skillnader, vilka i det föregående särskilt påtalats. Orsakerna till dessa torde väl antingen vara, att faunans sammansättning varierar under olika år, eller att vi undersökt olika avsnitt av området, vilka i så fall skulle skilja sig rätt avsevärt från varandra i fråga om karaktärsarter.

Auszug

Einige bemerkenswerte Käferarten bei einer Sommerüberschwemmung auf öländischem Alvar-Boden.

Der letzte Teil des Sommers 1960 war in Südschweden sehr regenreich, und tiefer liegendes Gelände wurde vom Wasser oft überschwemmt. Der Verf. untersuchte am Ende des Juli ein überschwemmtes Gebiet auf öländischem Kalksteinboden (Alvar-Boden) bei Greby und bespricht eine Reihe dabei erhaltene, sonst mehr oder weniger seltene Käferarten. In grosser Individuenzahl traten z.B. *Stenus longitarsis* Thoms., *S. atratalus* Er., *Calodera protensa* Mannh., *Diastictus vulneratus* Sturm und *Chrysomela limbata* F. auf. Auch von den exklusiven *Odontaeus armiger* Scop. und *Aphodius immundus* Creutz wurden Exemplare gesammelt.